

Nástin dějin pedagogiky a úvod do pedagogiky

PaedDr. Bohumíra Šmahelová, CSc.
(smahelova@ped.muni.cz)

PaedDr. Jana Škrabánková, Ph.D.
(skrabankova@ped.muni.cz)

Mgr. Radek Pospíšil
(pospisil@ped.muni.cz)

Informace

- Předmět zakončen kolokviem
- Ohodnocen 3 kredity
- Rozsah 6 hodin (3 h Dějiny + 3 h Úvod)
- Pro splnění je nutné absolvovat kolokviální test
- Informace na webu katedry pedagogiky
<http://www.ped.muni.cz/wedu> - Studium - Ke stažení

Literatura :

- Svobodová, J., Šmahelová, B. Kapitoly z obecné pedagogiky. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-81-7.
- Pospíšil, R. Úvod do pedagogiky. ELPORTÁL, Brno: MU Brno, 2009. ISSN 1802-128X.
http://is.muni.cz/el/1441/podzim2010/SZ7BK_DUP1/um/web/
- Šmahelová, B. Nástin vývoje pedagogického myšlení. Brno: MSD, 2008. ISBN 978-80-7392-040-1.

Tématické okruhy části Úvod do pedagogiky

- Pedagogika jako vědecká disciplína (pojem, využití, význam)
- Problémy a specifika pedagogiky
- Systémové pojetí výchovy
- Struktura pedagogiky, vztah k jiným vědám
- Obecná pedagogika (zařazení do systému pedagogických věd, definice, obsah)
- Předmět pedagogiky - výchova (definice výchovy, význam v životě člověka)
- Pojetí výchovy a její hlavní rysy
- Proces výchovy (etapy výchovy)
- Základní pedagogické kategorie a pojmy
- Pedagog - požadavky, kompetence
- Vychovávaný jedinec - předpoklady, rozvoj, postavení ve výchově
- Cíle výchovy
- Výchovné prostředky
- Podmínky výchovy
- Pedagogické principy (vývoj, charakteristika, uplatnění ve výchově)
- Formy výchovně vzdělávací práce

Pedagogika jako vědecká disciplína (pojem, využití, význam)

- Termín pedagogika - pochází z antického Řecka - *paidagógos* - později *paedagogus*
- Definice 1- *Věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou v nejrůznějších sférách života a společnosti.*
- Definice 2- *Pedagogika je věda o permanentní výchově*
- Zahrnuje *teorii i praxi*
- Charakter - *normativní, explorační a explanační*
- Předmětem pedagogiky je *výchova*
- Význam pedagogiky - *teoretický* (odhalení zákonitostí výchovy) a *praktický* (podněty pro edukační aktivity)
- Úkoly pedagogiky - *analytické, verifikační a prognostické*
- Dělení pedagogiky dle obsahové náplně – *podle obsahu zkoumání, podle věku, podle fází společenského vývoje, podle oblastí aplikace a speciálně pedagogické disciplíny*
- Účel pedagogiky - být normální vědou
- Metody pedagogiky (dva zdroje) - *kritické zhodnocení historického dědictví pedagogiky a současné pedagogické zkušenosti*

Struktura pedagogiky, vztah k jiným vědám

- Nutnost rozdělení pedagogiky na dílčí subdisciplíny
- Tři hlediska struktury - *vývojové, srovnávací a diferenciatní*
- Dělení na *základní a hraniční disciplíny*

Základní disciplíny - *obecná pedagogika, dějiny pedagogiky, didaktika, filosofie výchovy, teorie výchovy, metodologie pedagogiky, speciální pedagogika, sociální pedagogika, pedagogická diagnostika, pedagogická prognostika a teorie řízení školství*

Hraniční disciplíny - *pedagogická psychologie, sociologie vzdělávání a ekonomie vzdělávání*
- Dělení dle konstituovanosti - *konstituované a vyhovující*
- Dělení podle dílčích disciplín - *podle objektu (vertikální přístup) a podle účelu výchovného úsilí (horizontální přístup)*
- Dělení dle integrujícího hlediska - *základní, hraniční, aplikované školní a aplikované mimoškolní*
- Vztah k jiným vědám - *filosofie, sociologie, psychologie, dějiny, vědy humanitní, vědy přírodní a lékařské a vědy technické, technologické, ekonomické, vědy o řízení*

Obecná pedagogika

- Definice - základní pedagogická disciplína, usilující o systematizaci a interpretaci pedagogických jevů a zákonitostí a o vyvození obecně platných pedagogických norem
- Vymezení 1 - *metodologická část (vědoslovná) a všeobecná teorie výchovy*
- Vymezení 2
 - a) *záměrné, soustavné a organizované působení na člověka*
 - b) *při výchově se vždy účastní „vychovávající“, „vychovávaný“ a „obsah učení - učivo“ = didaktický trojúhelník*
 - c) *výchova má svou účelovost, jež je vyjádřena jejími cíli*
- Nejednotné pojetí u nás a v zahraničí
- Úkoly obecné pedagogiky
 - *systematicky vymezovat základní strukturu pedagogického myšlení a jednání*
 - *zprostředkovávat mezi teoretickým řešením pedagogických problémů a pedagogickou praxí a mezi pedagogickou teorií a pedagogickým výzkumem*
- Carr – „... snaha hledat nějaký sjednocený pohled v teorii pedagogiky je iluzorní.“

Předmět pedagogiky - výchova

- Předmětem pedagogiky je výchova = *záměrné působení na rozvoj jedince začínající v rodině a postupně se stávající záležitostí profesionálních pedagogických pracovníků*
- Pedagogika věda o *permanentní výchově*
- Výchova jak *normálních jedinců*, tak i výchova *jedinců postižených*
- Heteroedukace → autoedukace
- Výchova v různých abstrakčních rovinách
 - *výchova v určité oblasti a výchova v určitém oboru*
- Šest sfér aplikací pedagogických poznatků - *v oblasti školství, v oblasti mimoškolního vzdělávání, v oblasti ekonomického rozhodování, v oblasti sociální politiky, v oblasti pomáhajících profesí a v oblasti samotné vědy*
- Důležité je skloubení teorie s praxí

Pojetí výchovy a její hlavní rysy

- Typologie pojetí pedagogické vědy
 1. Z hlediska účelovosti - pedagogika jako *normativní, explorativní a explanační* teorie
 2. Z hlediska předmětu - pedagogika jako *teorie výchovy a teorie edukační reality*
 3. Z hlediska postavení mezi vědami - pedagogika jako *věda filozofující a věda sociální*
- Pojetí z hlediska názorových skupin autorů - *autoři akcentující roli pedagoga nebo společnosti, autoři akcentující osobnost žáka ve výchově a autoři hledající těžiště v interakci pedagoga a vychovávaného*
- Rysy výchovy - *permanentní (dlouhodobý celoživotní cyklus), univerzální (dotýká se každého v každé životní situaci) a mnohostranně orientovaná (příprava jedince pro základní sociální role)*
- Rozšiřující rysy výchovy - *propojení autoedukace a heteroedukace, dynamičnost a cykličnost, internacionální a globální charakter, pluralita a integrace a hodnotová orientace*

Proces výchovy (etapy výchovy)

- Edukační proces je jakákoliv činnost, jejímž prostřednictvím nějaký subjekt vyučuje//vzdělává nebo nějaký subjekt se učí
- Koncepce učení - *senzomotorické učení, verbálně-kognitivní učení a sociální učení*
- EP dle míry intencionality
 - nonintencionální --- intencionální
 - neřízené --- řízené
- Styly výchovy - *autokratický, liberální a demokratický (integrační)*
- Etapy výchovného procesu
 1. *etapa počáteční (vstupní) diagnózy*
 2. *etapa pedagogické analýzy obsahu výchovy*
 3. *etapa pedagogického projektování*
 4. *etapa regulace učení žáka*
 5. *etapa výsledné//závěrečné//výstupní pedagogické diagnózy*
- Etapy výchovného procesu dle realizace
 1. *motivace*, 2. *fixace (uložení)*, 3. *expozice (vyjádření) a*
 4. *verifikace (ověření)*
- Co se děje s člověkem v procesu výchovy - *socializuje se (zespolečenštění) a stává se individualitou (neopakovatelnost osobnosti)*

Základní pedagogické kategorie

- 1. Edukace - *výchova v širším slova smyslu* (výchova - hodnoty + vzdělávání)
- 2. *Výchova - rozvoj jedincových postojů, potřeb, zájmů, chování* → charakter, sociální chování
intencionální výchova (přímá) a funkcionální (nepřímá)
- 3. *Vzdělávání - proces směřující k rozvoji jedincových vědomostí, dovedností a schopností; vzdělání, vzdělanost, vzdělavatelnost*
- 4. *Edukační cíl - ucelená představa předpokládaných a žádoucích rysů jedince, které lze získat edukací*
- 5. *Edukační činitelé - pedagog, jedinec ve středu VVP a edukační prostředky / výchovné prostředky*
- 6. *Výchovné prostředky - vyučování, působení pedagogicky adaptovaného prostředí, masmédiá, práce, hra, umění, sport a skupina - kolektiv*
- 7. *Formy výchovně-vzdělávací práce - školní, mimoškolní, rodinná a sebevýchova*
- 8. *Pedagogické metody - výchovné, vyučovací a vědecko-výzkumné*
- 9. *Pedagogické principy = pedagogické zásady - cílevědomost, soustavnost, aktivnost, názornost, uvědomělost, trvalost, přiměřenost, emocionálnost a všestrannost*

Základní pedagogické pojmy

- Pedagogika, Výchova, Vzdělávání, Edukace, Edukační proces, Výchova přímá, Výchova nepřímá, Obecná pedagogika, Edukátor, Edukant, Rysy výchovy, Cíle výchovy, Pedagogické principy
- Vyučování - záměrná činnost při které dochází ke zprostředkování informací, rozvíjení dovedností, schopností žáků, kteří se něčemu učí
- Učení - získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života
- Socializace - proces zespolečňování
- Edukační prostředí - jakékoliv prostředí, v němž probíhá nějaký řízený proces
- Edukační realita - objektivní skutečnost, prostředí ve kterém probíhají edukační procesy
- Kurikulum - vzdělávací program, projekt, plán; průběh studia a jeho obsah; obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole, její plánování a hodnocení
- Klíčové kompetence - soubor požadavků na vzdělávání, zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných pracovních a životních situacích
- Vzdělávací standardy - povinné požadavky, které musí splnit žáci školy v určitém ročníku

Pedagog - požadavky, kompetence

- Pedagog (rodič, učitel, vychovatel) je ve VVP činitelem, který nese společenskou odpovědnost za jeho účinnost a úspěšnost
- Úkoly pedagoga - odpovědnost za plný rozvoj jedinců, za jejich přípravu pro základní sociální role, za utváření stránek osobnosti, za jejich rozvoj z hlediska výchovných složek
- Základní kvality charakterizující pedagogovu osobnost
 1. *pedagogova hodnotová orientace*
 2. *pedagogovo vzdělání všeobecné i odborné (hluboké všeobecné vzdělání, teoretické i praktické odborné vzdělání v oboru a hluboké pedagogické vzdělání)*
 3. *edukátorova pedagogická erudice (komunikativní dovednosti, organizační dovednosti a rétorické dovednosti)*
 4. *pedagogovy osobnostní rysy a charakter (tvořivost, zásadový morální postoj, pedagogický optimismus, pedagogický takt, pedagogický klid, pedagogické zaujetí, hluboký přístup k žákům a přísná spravedlnost)*
- Kompetence učitele - *kompetence odborně předmětové, kompetence psychodidaktické, kompetence komunikativní, kompetence organizační a řídicí, kompetence diagnostická a intervenční, kompetence poradenské a konzultativní a kompetence reflexe vlastní činnosti*
- Klíčové dovednosti - *plánování a příprava, realizace vyučovací jednotky, řízení vyučovací jednotky, klima třídy, kázeň, hodnocení prospěchu žáků a reflexe vlastní práce a evaluace*

Vychovávaný jedinec

- Cílem VVP je plný a mnohostranný rozvoj osobnosti jedince
- Předpoklady jedince
 - fyzické - celková tělesná zdatnost a zdraví, citlivost smyslových orgánů*
 - psychické - schopnosti a nadání pro určitou činnost; vlohy jsou základem rozvoje schopností*
- Jedince ovlivňují - *sociální situace (sociální vazby mohou vzdělávání a výchovu motivovat pozitivně, ale i zasahovat rušivě) a dosavadní vzdělanostní úroveň (dosavadní vědomosti, dovednosti, návyky i postoje, zájmy a potřeby jsou na úrovni žádoucí z hlediska další výchovně-vzdělávací činnosti)*
- Postavení jedince ve výchovném procesu
 - autoritativní výchova (minimální respektování jedince, osvojení předem daných vědomostí)*
 - výchova jako služba jedinci (zabezpečení proměn, které si jedinec žádá)*
 - současná pedagogika (výchovu respektující autoritu pedagogického pracovníka i umožňující uplatnění aktivity a iniciativy vychovávaného)*
- Výchova z hlediska interakce a druhů vztah

	vztah		výchova	
pedagog	→	vychovávaný jedinec	=	autoritativní
pedagog	←	vychovávaný jedinec	=	submisivní (pedocentrická)
pedagog	↔	vychovávaný jedinec	=	kooperativní (spolupracující)

Cíle výchovy

- Ideální představa předpokládaných výsledků, jichž má být ve výchově dosaženo
- Dva směry přístupu - *deterministický* a *indeterministický*
- Funkce cílů výchovy - *orientační a anticipační, motivační a stimulační, realizační a regulační*
- Základní členění výukových cílů - *kognitivní (vzdělávací, poznávací), afektivní (postojové, hodnotové) a psychomotorické (výcvikové)*
- Klasifikace cílů - *individuální a sociální, materiální / informativní a formální / formativní, obecné a odborné / specifické, adaptační a anticipační, teoretické a praktické cíle, autonomní / vnitřní a heteronomní / vnější*
- Požadavky na výukové cíle - *komplexnost, soudržnost, kontrolovatelnost a přiměřenost*
- Chyby při vymezení výukových cílů
 - *stanoví cíl příliš obecně*
 - *nahrazují cíl tématem*
 - *namísto cíle popisují svoji činnost*
 - *formulace cíle připouští různou interpretaci*
- Struktura cílů výchovy - *nejobecnější, globální cíl → dílčí cíle → cíle formativní a institucionální → cíle individuální*

Výchovné prostředky

- Výchova uskutečňována za pomoci různých prostředků působících buď intencionálně nebo funkcionálně
- 1. Vyučování - *individuální vyučování a hromadné vyučování*
- 2. Pedagogicky adaptované prostředí - *přírodní i společenské prostředí působí na rozvoj jedince (pozitivně nebo negativně)*
- 3. Hromadné sdělovací prostředky - *výrazný vliv, působí pozitivně i negativně na VVP*
- 4. Práce - *může výchovně působit hodnotou pracovního produktu, hodnotou pracovního prostředí i pracovním procesem*
- 5. Hra - *rozhodující úloha tohoto výchovného prostředku v předškolním věku*
- 6. Umění - *obohacuje svými prostředky (umělecká díla a tvůrčí umělecké činnosti) poznání v oblasti společenské, světonázorové, politické a mravní*
- 7. Sport a tělovýchovná aktivita - *napomáhají rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, smyslu pro kolektiv i obecně morální a estetické kultivaci osobnosti*
- 8. Kolektiv - *výchovné působení kolektivu dáno jeho veřejným míněním, pedagog toto veřejné mínění musí poznat a pozitivně vést (přímo x nepřímo)*

Podmínky výchovy

- Podmínky výchovy jsou determinanty procesu výchovy, vedení, kultivace i utváření lidí
- Pojmy - *okolí (všechny vnější podmínky bez ohledu na to, zda jsou zdrojem vývojových podnětů nebo ne) a prostředí (okolní jevy mající subjektivní hodnotu účinkující jako podněty na něž nevědomě i vědomě reagujeme)*
- Dělení podmínek - *vnější a vnitřní*

Vnější podmínky - sociální i přírodní okolnosti, za nichž výchova probíhá, vliv existujícího životního prostředí na vychovávané → životní prostředí člověka, výchovné prostředí

Třídění - *přírodní a společenské, objektivní a subjektivní, věcné a osobní, materiální a duchovní a obecné a konkrétní*

Vnitřní podmínky - komplexně pojatá dosažená úroveň vychovávaných jednotlivců i skupin

Třídění - *fyzické (tělesné) a psychické (duševní) předpoklady jedince, veškeré výchovně vzdělávací výsledky a výsledky jejich dosavadního pedagogicky nezáměrného utváření*
- Obecné dělení
 - eufunkční - *pozitivní formativní vlivy i účinky životního prostředí i životních zkušeností vychovávaných*
 - neutrální - *formativní účinky s vlivem ryze neutrálním*
 - disfunkční - *představují formativní účinky, které jsou převážně rušivé, negativní*

Pedagogické principy

- Nejobecnější požadavky (normy) optimalizující výchovně-vzdělávací činnost; výchovně-vzdělávací zásady
- 1. Princip cílevědomosti - *jasně stanovit konečné i dílčí cíle, dostatečně je zdůvodnit a objasnit*
- 2. Princip soustavnosti - *výchovné podněty uspořádány do systému umožňujícího osvojování v logickém pořádku*
- 3. Princip aktivity - *samostatná činnost jedince preferována, aktivizovat poznávací, citové a volní procesy*
- 4. Princip názornosti - *vycházet ze smyslového nazírání předmětů a jevů skutečnosti a z jejich obrazů, opírat se o dosavadní představy a zkušenosti vychovávaného jedince*
- 5. Princip uvědomělosti - *učivo se ve vědomí má odrážet ve formě jasných představ přesných pojmů, soudů a úsudků*
- 6. Princip trvalosti - *jednou osvojené vědomosti, dovednosti a zájmy se stanou trvalým majetkem jedince*
- 7. Princip přiměřenosti - *obsah, formy a metody výchovy musí být v souladu s věkovou vyspělostí a dosavadní úrovní jedince*
- 8. Princip emocionálnosti - *probouzet adekvátní citové prožitky vychovávaného jedince, opírat se o tyto prožitky, udržovat trvale radostnou tvůrčí atmosféru*
- 9. Princip jednotnosti výchovného působení - *jednota v požadavcích i přístupech všech učitelů a vychovatelů*

Formy výchovně vzdělávací práce

- Čtyři typy forem
- 1. Školní výchova
Formy školní výchovy - *výchova v rámci vyučování (hromadné, skupinové a individuální formy), výchova v mimovyučovacíh aktivitách a působení školního prostředí*
- 2. Mimoškolní výchova
Formy - *společenské organizace, kulturní zařízení a hromadné sdělovací prostředky*
- 3. Rodinná výchova
Prostředky - *rodina rozvíjí své členy veřejným míněním, obsah rodinného života (vlastenecká výchova), estetická a kulturní oblast, tělesná a sportovní oblast a rozvoj morálních kvalit jedince*
- 4. Sebevýchova // autoedukace
Koncepce sebevýchovy - *sebevzdělávání, sebevýchova v užším smyslu, cílová orientace a obsahová stránka*
Předpoklady sebevýchovy - *motivace, potřeby, zájmy, schopnost autodiagnózy, schopnost koncipovat svůj další rozvoj, konzultační a poradenská služba a možnost uplatnění dosahovaných výsledků*

Děkuji za pozornost